

Ladik Katalin

Vadhús

ÉJSZAKAI VÍZ

Másnap, kora reggel, legnagyobb meglepetésemre, ismét a Művésznő csengetett be hozzám. Teljesen összeszedettnek tűnt, higgadtan beszélt:

– Újvidékre akarok utazni – mondta –, még egyszer, utoljára, és szeretném, ha elkísérne erre az útra.

Beleegyeztem.

– Azt szeretném, hogy Újvidéken első utunk a temetőbe vezessen.

– Újra végigjárnám életem helyszíneit. De hogyan térhetnék vissza oda, ahol időközben eltűnt mindaz, ami fontos számomra? Sokáig bizonytalan voltam, nem tudtam, valóban léteztek-e azok az utcák, azok a házak Újvidéken, a Telepen, amelyek oly élénken jelennek meg álmaimban. Kiderült, hogy csaknem mindegyik eltűnt, és attól félek, velük együtt tűnnének el fiatal éveim emlékei is. Az ismerős emberek közül sokan meghaltak vagy szétfroccsantak a nagyvilágba, és attól tartok, ha majd az a kevés megmaradt ismerős ház is szétporlad, akkor velük együtt eltűnik ifjúságom is. Vigaszom, hogy a kínaiak szerint az idő múlása a lélegzés ki-be áramlásához, nem pedig a múlt, a jelen és a jövő idő fogalmához hasonlítható. Aradi József a következőket írta, amikor 1982 telén nálam, Újvidéken vendégeskedett egy hétig, majd visszautazott Kolozsvárra: „Egy ember eltűnik. Úgy is mondhatjuk, elköltözött. Kelet-Európában a kettő szinte egyre megy. S ‘mennek’ az emberek, egyre csak mennek kifelé a világból... viszik magukkal feledésre szánt ünnepeiket. Eltűnnek családok, kihalnak nemzetiségek, felbomlanak házasságok, baráti körök, eltűnnek egész társadalmi rétegek. S a megmaradt, a széthurcolt, majd emlékeztetőként összehordott tárgyak halmazából már csak a motívumokat lehet felidézni. Vajon kit érdekelnek a megidézett magánéletek tárgyakkal összekapcsolt helyei és időpontjai? És vajon mennyire lehet hiteles itt, ma, hiányzó személyekről és megszemélyesített együttlétekről megemlékezni? A megmaradt tárgyak emlékezete is véges, és idővel lassan jelentésüket veszítik. Ne áltassuk magunkat azzal, hogy fontosabbak vagyunk jelentésüket veszített tárgyainknál. A tárgyak emlékeznek, de meddig? – Az átmenetiségek korában a felejtése a jövő. A tárgyakat el lehet látni új, más személyekre szabott jelentéssel. De ez már nem a mi tárgyaink emlékezete, és nem a mi ünnepünk”.

A Művésznő elhallgatott. Egy kitépelt újságlapot adott a kezembe: *Magyar Szó*, Újvidék, 1990. május 9. szerda, 10. oldal. Ennek az írásnak ő volt a szerzője:

Kentaur

avagy egy ország kórképe

Mi történik azzal az országgal, amelynek értelmisége folyamatosan elhagyja az országot, amikor a szellemi tőke kiszivárog, elszakad az őt világra hozó és tápláló testből? Ha azt az országot élőlényhez hasonlítanám, azt mondanám, hogy fej nélkül maradt az a bizonyos élőlény. Mihez kezd ilyenkor ez az életveszélyes helyzetbe került

lény? Gyors ütemben kinöveszt magából silány anyagból új testrészeket, vagy pedig mesterséges testrészeket illeszt elvesztett testrészei helyébe. Furcsamód, ezek az oda nem illő anyagokból készült testrészek elképesztő tulajdonságokkal kezdenek rendelkezni, mielőtt megérzik az életet adó test [ország] vérkeringését. Az együvé tartozás felemelő érzése hamarosan átalakul öntelt, felsőbbrendűség-érezzé, sőt a hatalom iránti sóvárgássá. A testben [országban] megindul a kóros, rákos folyamat. A burjánzó idegen és kóros sejtek elpusztítják az ép sejteket. Az ép sejtek vagy elmenekülnek, vagy mártírként ellenállnak, küldetésüknek abban a tudatában, hogy FOLYTATÓDNIUK KELL, mert az egészséges sejtek csakis a saját talajukban élhetnek kóros eltorzulások nélkül.

Egy kivételes, elszánt értelmiségi réteg tudja, hogy az egészséges sejt az őt teremtő testet elhagyva, egy idegen testben életképes lehet ugyan, de rendszerint eltorzul, vagy a befogadót károsítja meg, vagy önmagát pusztítja el, vagy pedig annyira átalakul az új környezetben, hogy bizonyos esetekben kimagasló életképességről tesz tanúbizonyságot. Ám ilyenkor már nem sok köze lesz eredeti önmagához. A befogadó testben [országban] megtűrt, ritka esetben elismert KÜLFÖLDI lesz, saját országában [testében] IDEGEN. De hová lett az ő hazája, teste? A hazalátogató immár KENTAUR lévén, nem ismer rá egykori, saját hazájára, testére. A TEST-HAZA sem ismeri fel őt. Két idegen méregeti egymást gyanakodva.

Az idegen testek jobban érzik magukat egymással, mint egykori test-hazájukban. A kentaurók szövetséget kötnek egymással. Új, nagy kentaurók, új államok keletkeznek. Új nyelvet találnak ki, új vért termelnek önmaguk számára. Ennek a nyelvnek nincs hagyománya, ám harsány. Az ő vérük nem embervér, de energiaforrás. Fokozatosan nélkülözhetetlen energiaforrássá válik az egykori TEST-ORSZÁG számára is. A csonkán maradt test megismeri, és megkedveli a könnyű bódulatot, a tablettákban szedhető életerőt, szabadságérzetet, a rózsaszínű jövőt ígérő játék-automatákban, rózsaszínű hűsáralókban. A KENTAURORSZÁG az egykori TEST-ORSZÁG polgárait bedarálja.

A vonat folyosóján két nő haladt el fülkénk mellett, valami nehezet vonszoltak:

- Ez egy madár?
- Úristen, Juci, mi a piccsa ez?
- Nem tudom, de búcsúkor könnyezik.
- Jó, de miért cipeljük ezt a nyomasztó szart?
- Mert a haverom műkereskedő, ez a kép ötven milla.
- Hű, akkor nem lépünk le Spanyolországba?
- Hülye vagy? Nem fér ki az ajtón.

A Művésznő elővette táskáját, és hosszasan keresgélt benne.

– Újvidéken a nyolcvanas években naponta három nemzetközi vonat robogott át, és most itt ülök egy megoldatlan rejtéllyel: vajon az „utolsó vonatra” szálltam-e fel annakidején? Én nem vágytam annak az „utolsó vonatra” utasa lenni. Engem visszatartott a „köldökzsín”, a szülővárosom, úgy éreztem, ha nem hallgathatom a jugoszláv rádióállomásokat, megfulladnék a légszomjtól; de nem akartam „hallótávolságon” kívülre jutni a magyarországi rádióadók hangjától sem, mert akkor süketnek és némának éreztem volna magam. Ám hová utaztam volna elég távolra, de mégse túl messzire Újvidéktől?

Gondolataiba merülve, önmaga tükörképét szemlélte az ablaküvegen, majd megszólalt:

– Délvidékről vonaton vagy buszon közelítettük meg Budapestet a 60-as és 70-es években. Általános gyakorlat volt, hogy Jugoszlávia két állami ünnepén, május 1-én és november 29-én, három- vagy ötnapos társasutazást szerveztek az intézmények a dolgozóiknak. Az Újvidéki Rádió is szervezett ilyen kirándulást 1966-ban, és huszonnégy éves koromban én is felutaztam Pestre. Életemben először utaztam külföldre. A busz az Újvidéket Budapesttel összekötő nemzetközi úton közlekedett, és a IX. Kerület Soroksári úttal párhuzamosan haladó sínek mellett közelítette meg Pest belvárosát. A vasúti sínek ugyanazzal a Soroksári úti aszfaltos úttal párhuzamosan futnak a mai napig, és a vonat még mindig ugyanazon a vonalon közlekedik a Duna mellett. Látni a romos, hatalmas és üres, kormos, törött ablaküvegű raktárépületeket, csarnokokat és gyárkéményeket. Akkor és most is elhűlve nézem a barátságtalan, kietlen városrészt, a börtönszerű, körfolyosós elhanyagolt épületeket, ahol most maga is lakik. Most vettem csak észre, maga bőrönd nélkül utazik velem Újvidékre, és csak a laptopját hozta magával! – csodálkozott a Művésznő.

Nem válaszoltam, de megkerestem a laptopon a Művésznő meseversét, *A legkisebb királyfit*:

„Amikor beállították az új neonsort az utcánkba, vakító, kék fény árasztotta el a környéket. Kimentem a nyárikonyha elé, ahol már hat éve lakunk, ránéztem a kalyibára, megláttam, hol éltem eddig, hogy nekem ahhoz semmi közöm. És világgá mentem.”

– Volt munkahelyén, az Újvidéki Színházban nem sajnálkoztak, nem tartották vissza, miután bejelentette, hogy otthagyja a színházat és Újvidéket? – kérdeztem.

– Ugyan már, de hogy tartottak vissza, inkább örültek, hogy elmegyek. Egyébként úgysem érdekelt senkit azokban a válságos időkben a Színház, a Művészet, az Ige. A színházak mindenütt a fogyó nézősereg miatt sopánkodtak, megszoktuk, hogy inkább üres, mint teli széksorok előtt játszottunk. – válaszolta immár felém fordulva, majd folytatta: – A nyolcvanas és kilencvenes években, Jugoszláviában az igazi színház az utcákon, tereken, a bányákban volt. A legnézettebb színészek akkoriban és mostanában is a politikusok voltak és maradtak. Ők ugyanis meg akarják váltani a társadalmat. Én Thália diplomának egyszerű papnője voltam csupán, de tudtam, hogy sem én, sem a világ összes színháza nem válthatja meg a társadalmat. Abban a régi korban, amikor még jelentős közösségi és általános szerepe volt a színháznak, akkor egy tömör szociális struktúra szerves része volt. A mai viszonyok között minden művészet, tehát a színház is, terhére van a társadalomnak, és ezt a társadalom nem is rejti véka alá, lépten-nyomon érezteti velünk, hogy fölöslegesek vagyunk. Én a homo ludens fajtához tartozom, és úgy tűnik, hogy bizonyos történelmi pillanatokban jelentősebb és érdekesebb előadások történnek az utcán, az igazi életben, mint a színházban. Most is ilyen idők járnak errefelé. Ezért maga az élet is csupán játék, előadás, amely az abszolút valósághoz úgy viszonyul, ahogyan egy színházi előadás viszonyul a valódi élethez.

Ezután ismét a vonatablak felé fordult. A tükörkép mostanra már kissé megfáradt arcát adta vissza.

– Véleményem szerint az emberi élet alkalmas anyagnak bizonyul arra, hogy „életszerpet” csináljanak belőle, olyan megismételhetetlen, egyéni előadást, amely hangjegyként írja be magát az egyetemes, kozmikus szimfóniába.

Hangja elhalkult, távolinak tűnt. Arca helyén üres bőrdarab. A sápadt bőrdarab tovább beszélt:

– Míg Beckett hősei olyan élő emberek, akik azért foszlanak, szakadnak cafatokra, mert egy hazug világban élnek, olyan világban, amelynek nincs ontológiai alapja, a japán no dráma hősei – ellentétben Beckett hőseivel – szellemek, holt lelkek, amelyek a buddhista közömbösséget hirdető életérzés ellenére a világ hazugságai után sóvárognak.

A sápadt, élettelen bőrmaszok arcomba üvölti: – Kiskunhalas! – Felriadok. Még Magyarországon vagyunk, de már közel az országhatár. A Művész nő mély levegőt vett, majd folytatta:

– Életem első orchideáját a hetvenes évek végén, egy átlátszó műanyag dobozban kaptam, már nem emlékszem, milyen alkalomból. Az átlátszó doboz miniatűr koporsóra emlékeztetett, Hófehérke feldíszített, halványlila virággal teleszórt üvegekoporsójára a Walt Disney-filmből. Az orchidea szára egy kis üvegcsébe volt dugva, mely injekciós ampullára hasonlított alakja és nagysága miatt, meg azért is, mert majdnem hermetikusan volt lezárva, nehogy kicsöpögjön belőle a víz. Így egy hónapig is megmarad a virág, mondták. Használati utasításként már nem említették, hogy a dobozban tartsam-e a virágot, vagy kivehetem belőle. A doboz át lett kötve színes műanyagból készült szalaggal és a doboz méreteihez képest túl nagy masnira volt kötve. Az egész doboz, virágostul, szalagostul, inkább egy vásári műanyag ready made-re emlékeztetett, mintsem az afrikai egzotikus virágra. Tanácstalanul forgolódtam 19 négyzetméteres lakásom 5 négyzetméteres szobájában, hol is találnék megfelelő helyet ennek a különös ajándéknak. Végül is íróasztalom fölé, a szemközti falra erősítettem. Elhatároztam, csinálok oda egy orchideás ablakot, vagyis, ha kinyitom az orchideás doboz fedelét, egy képzelt világra nyíló ablakot nyitok ki – mondta, és felállt, hogy lehúzza a vonat ablakát. A nyitott ablakból nyirkos fűpaplan zuhant rám. Én csendben dideregtem alatta.

– Abban az időben két kolozsvári költőtársammal, Szöcs Gézával és Cselényi Bélával leveleztem, amikor rájöttem, hogy az ismeretlen világra nyíló orchideás ablakom éppen Kolozsvár felé néz. Ezt később meg is írtam nekik. Tizenhat év múlva elköltöztem egy nagyobb, 25 négyzetméteres lakásba, és az íróasztalom megint a falhoz lett támasztva. Akkoriban megkérdezte tőlem az egyik költő barátom, megvan-e még a „Kolozsvárra nyíló ablak”. Hirtelen nem is tudtam, miről beszél. Hát persze, a kis műanyag vakablak, az orchidea üvegekoporsója, vágyaink herbárium... Sajnos nem volt már meg a Kolozsvárra nyíló ablakom, úgy éltem, mint a csiga a házában, én magam voltam a ház, az ablak, a lakó. Szembe velem, az íróasztalom fölött, egy fekete-sárga mintás macedón szőttes, arra szoktam gombostűvel odatűzni emlékeztetőül a kifizetendő számlákat, a sürgős válaszra váró leveleket, aláírásra váró szerződéseket. Azon a szőttesen egy cédulán Szöcs Géza *Ez már a feltámadás* című versének egy részlete emlékeztetett a majdnem elfeledett „Kolozsvárra nyíló ablakra”.

– A korom íze – tette hozzá lezárásképpen. Én is éreztem orromban és számban a mozdony füstjét, kormát.

– Igen, minden kornak megvan a maga íze, zamata – mondtam.

Lent, a cipőmnél, az ülés alatt, szuszogást hallottam, és egy fekete bőrű kéz rajzolódott ki. Halkan felsikoltottam. A folyosón álló orchideás nő is odanézett. Egy

férfi aludt a padlón, az ülés alatt. Riadalom támadt. Jöttek a rendőrök. Kiráncigálták a férfit az ülés alól. A fekete férfi sehogyan sem tudott magához térni a kábultságából. Letaszigálták a vonatról. Nem volt nála semmi poggyász. Ezután még három embert toncoltak le a vonatról. Azoknál sem volt poggyász, okmány.

Már javában benne voltunk a „zsiros” bácskai tájban, térdemet felhúztam a mellettem levő üres helyre, és megkerestem a laptopon Kosztolányi Dezső *Ez a beteg, boros, bús, lomha Bácska* című versét:

Itt félve jár az úri kisgyerek.
 Mérges virágok, nyiszlett emberek.
 Egy távol torony ferde lángolásba
 Méreggel mart, fehér, virágos orcák.
 Lánggal rikító selymek, rác mennyország.
 Nehéz aranypérez a lányok nyakán,
 mindegyik oly finom és halavány.
 A trombiták estente mint a szörnyek
 egy vörös korcsma-ablakból rőfögnek.
 Trágár tivornya, részeg és tunya.
 Sír a beteg és méla, szláv duda.
 Most reszketek. Azt mondják, hogy mulatnak.
 Sipít a síp, csörömpöl minden ablak,
 boros az asztal, véresek a kések,
 az ördög is föl pántlikázva lumpol,
 festett leányok lesnek a zsalukból,
 s én meghalok, ha egyszer odanézek.

Kinéztem a kupéajtón, és az üvegajtón belépő tájra figyeltem. Homokos talajra épült sztereotip emeletes házak, jellegzetes kelet-közép európai új lakónegyed. Érződött a Duna közelsége, mely Újvidék közelségét jelezte.

– Homokos a talaj, árterület, nádas volt ez még gyermekkoromban – szólalt meg ismét a Művész nő –, a mostani újvidéki új vasúti pályaudvar helyén libalegelő volt nem messze szülőházamtól, a Kiszácsi utcától [Kisačka ulica]. Ez az utca arról volt nevezetes, hogy ebben az utcában laktak Mileva Marić, Albert Einstein első feleségének szülei. És ebben az utcában, a mi házunknál volt az én gyermekkori titkos rejtekhelyem, a „duzzogó”.

Már kirajzolódott a közeli város körvonala, amikor újra megszólalt:

– Annak a nádfődeles, düledező vályogháznak a bérlakásában csak a nagy konyhaasztal alá bújhattam nővéremmel, amikor megszólaltak a légiriadót jelző szirénák. Egy-egy bombázás után mindig kidőlt egy fal, de legalábbis rés támadt a háznak az oldalán, ahol laktunk. Nem a kapun jártam be az udvarba, majd onnan a lakásba, hanem a bombázástól az utcai házfalon keletkezett résen át furakodtam egyenesen a lakásba. A „duzzogó” egy karnyújtásnyi méretű üres köz volt az utcai kerítés és a ház egy kis része között. Oda jártam sírni, keseregni, ha haragban voltam a világgal. Itt dolgoztam fel magamban a sérelmeimet, és miután megkönnyebbültem, már tiszta fejfel gondolkodhattam, és erősnek érezhettem magamat. A kerítésrésen

át lestem az utcán menetelő katonákat, és elhatároztam, ha felnövök, királynő vagy varázsló leszek, legalábbis feltaláló. A duzzogónak mindig jellegzetes volt a szaga. Nem lehet elfelejteni. Később, tizenegy éves koromban, Újvidék külvárosába, a magyarlakta Darányi-féle Telepre, a Kotorska utcába, nagybátyám kertés házának egy melléképületébe költöztünk albérlőként. Ott, az udvar végében, a szalmakazal lett a duzzogóm. Belefúrtam magam jó szagú ölébe, vagy felmáztam a tetejére, és onnan sokszor leugrottam. Zuhanás közben úgy éreztem, repülök. Azóta visszatérő álmom a repülés. Közel laktunk a Dunához, de még közelebb a Kis-Dunához, akivel akaratlanul bizarr vérszerződést kötöttem, mikor egy hanyagul eldobott, törött sörösüveg csontig felvágta nagylábujjam tövét. Erősen vérző lábam vérszalagot hagyott a Kis-Dunától egészen a házunkig, ahol apám rögtön biciklijé csomagtartójára ültetett, és elhajtott velem a kórházba. Gyerekkorom óta csak víz közelében tudom elképzelni az életem, ezért meghatározó társam a folyó, a tó és a tenger. Sokat bicikliztem a Duna-parton. Mámorossá tett a sebesség, a repülésre emlékeztetett, valamint a folyó, a nedves fűnyelvény illata. Ott vesztettem el, mintegy a természet őselemeinek, a földnek, a víznek, a fénynek, a szélnek áldozva, a szüzességemet.

A Művésznő, mintha nem vette volna észre a város közelségét, folytatta:

– Sok év múltán, egy csőtörés a vályogházacska izzapos vizével eláztatta kézirataim egy részét, valamint féltve őrzött levelezésem a Budapesten élő Szentjóbgy Tamással, akivel a kortárs művészetről társalogtam levélküldeményeinkben. A sors azzal a csőtöréssel egy újabb áldozathozatalra emlékeztetett. Feláldoztam nyugalmasnak remélt házasságomat és jó híremet a művészetért. Akkoriban, a hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején jelentős döntéseket kellett hoznom. Alapjában változtattam meg korábbi életem. Utazni kezdtem. Utazásaim során a vonatban sálat, pulóvert kötöttem. A kötőtűk állandó társaim lettek.

A vonat erősen fékezett, erre sietve kaptunk holmink és kabátunk után, majd leszálltunk.

Késő délután volt, és első utunk a temetőbe vezetett. Ott megálltunk egy sírnál. A Művésznő merőn bámulta a sírkövet:

– Akkor döbbsentem rá igazán, hogy van apám, hogy te is létezel, apus, amikor a lét és a nemlét határán hörögtél napokig, és én a lábadat tapogattam, érezvén, miként hűl ki fokozatosan a lábfejtől fölfelé a térdig és tovább. Egészen addig olyan természetes volt a léted, hogy nem is vettem észre. Csak olyankor figyeltem fel rád, ha történt veled valami. Veled azonban nemigen történtek különösebb események. És ha igen, te nem beszéltél róluk. Egyébként is ritkán beszéltél, és többnyire csak tömondatokban. Ezért a hangodra alig emlékszem, de a jó érzésre, amikor hallottam, igen, mert akkor még együtt voltunk valamennyien. Első emlékem rólad: 1945–46 tele volt, és te megérkeztél valahonnan. Anyus izgatottságából éreztem, hogy ez fontos esemény. Érdekes volt számomra, hogy a piszkos kabátod és kapcád kitergeti a hóra. Azt mondta, azért, hogy megfagyjanak a tetvek. A tetvet nem ismertem, de a bolhát igen. A szalmazsákokat is azért szokta kitenni a hóra, hogy megfagyjanak benne a bolhák. De egy idő múlva mégis előjöttek valahonnan. Akkor, abban az újvidéki Kiszácsi utcai nádfödeles házban, együtt laktunk anyus szüleivel, a Tápai ómamával és ótatával, meg ómama nővérével, a Veca nénivel és férjével, Pista bácsival, akit mindenki Pista sógornak hívott, és akit én állítólag alvás közben kisbaltával fejbe

akartam vágni, mert állandóan bosszantott, csúfolódott velem. Pedig a kisbaltával csak körbejártam az alvó Pista sógort, nem akartam bántani. Aztán sokáig töprengtem, mi is történt volna, ha tényleg fejbe vágom. Apus, amikor rosszkodtam, miért nem adtatok oda azoknak a partizánoknak, akik Pisti unokabátyám napszámából hazatérő szüleit és a falu magyar lakosait agyonlőtték? Te így szoktál tréfásan bosszantani: nem is a mi kislányunk vagy, Kató, anyus csak úgy idepottyantott a nagy kantájából. Anyus ugyanis azt mesélte, hogy otthon, egy székkeretben ülve szült meg engem, a bábaasszony meg alulról elkapott, amint kipottyantam. Te anyussal reggel elmentél napszamba kapálni, este értetek haza. Ómama és ótata maradt otthon. Ómama a ház körül dolgozott, ótata meg fogadta a betegeket, akik még a távoli Bánátból és Szerémségből is ide, Újvidékre utaztak, hogy ótata „megkenje”, helyreigazítsa a gyomrukat, vagy megmasszírozza a nők petefészkét, hogy szülni tudjanak. Ezt a tudását Pesten szerezte, mert ő Magyarországon is járt. Ótata komoly, szikár ember volt. Engem küldött reggelente a kis fityókos üveggel a kocsmába pálinkáért, amit hazafelé menet mindig megnyalogattam. Sokat dohányzott, köhögött és zsémbeskedett, kötekedett ómamával. Ómama soha nem szólt vissza, összeszorított ajakkal hallgatott. Apus, te viszont soha nem ittál, nem is dohányoztál, és csak néha fürmedtéll rá anyusra, hogy hová lett a pénz, mire költötted. Akkor anyus rögtön sírva fakadt, és azt mondta, hogy kellett lisztre, zsírra, krumplira. Akkor megnyugodtál. Vigyázni kellett, nehogy felidegeskedjél, mert akkor rád jön a szívbaj, amit akkor szereztlél, amikor legénykorodban, aratáskor, a legnagyobb hőségben váratlanul leöntöttek egy vödör hideg vízzel. Ezt tréfának szánták a legények. És amikor 1947-ben átköltöztünk a Szlovácska utcába, és felkapaszkodtál a háztetőre, hogy felszereld a rádióantenna rúdját, megcsúsztál, és majdnem leestél. Akkori rohamodat én is láttam. Arra is emlékszem, hogy egészen kis koromban elmentél dolgozni hosszú hónapokra Boszniába. Izgatottan vártuk anyussal, mikor érsz haza. És amikor fáradtan, piszkosan megérkeztél, sugárzó arccal Zvornikról meséltél, ahol erdőt irtottatok, és a talajt készítettétek elő egy nagy építkezéshez. Pedig Zvornik városába csak ritkán jutottál el, mert az erdőben laktatok, munkásbarakkokban. Sosem derült ki számomra, vízierőmű vagy valami más létesült később azon a helyen, ahol dolgoztál. Az ötvenes években vásároltál egy fekete férfibiciklit, azon jártál be a munkahelyedre, a Jugopetrolba, ami a Duna-parton volt. Amikor hazaértél, a csomagtartóra ültetted, és tettél velem egy kört. Később megtanultam, a váz közé bújva, a bal oldalán hajtani a biciklidet. Évekig csak segédkeztem, később aztán már veled együtt ragasztottam be a lyukakat a belső gumikon. És azt is megtanultam, hogyan kell visszatenni a lecsúszott bicikliláncot a fogaskerekre. A kilencvenes években a szerbek és bosnyákok között Zvorniknál dúló harcok idején sokat gondoltam rád.

Késő délután lett, mire elhagytuk a temetőt. Rövid gyaloglás után egy sugárútra érkeztünk. Hosszú hallgatást követően a Művésznő megszólalt:

– Kétezerkettő októberében az Újvidéki Színházban tartott egynapos drámaíróversenyen meghívott vendégek voltunk Balázs Attilával. Együtt utaztunk a vonaton Újvidékre. Végül ő nyerte az első díjat a *Szem, ha szakad avagy: szereti ön a Ladikot?* című művével. A jelenet rólunk szólt, és a Budapest–Újvidék között közlekedő nemzetközi vonaton találta ki a történetet. A drámaíróverseny után, késő éjszaka Attilával

lassan végigautóztunk a NATO által lebombázott Újvidék utcáin, megnéztük a derékba tört hidakat, a sérült épületeket, melyek homlokzatáról úgy mállott a vakolat, ahogyan a hetvenes évek végén egy tévéműsorban az én arcomról pergett le a megszáradt fehér iszap. Végighajtottunk a nagy sugárúton is, amely akkor már más nevet viselt. Nem ismertem fel a várost, ahol ötven évig éltem.

A régi városnegyedbe értünk, alacsony házak és szűk utcák zegzugain át megérkeztünk egykori lakóhelyének helyszínéhez, egy rendkívül szűk utcácskába, egy utcai ablak nélküli kis házhoz a Lađarska, azaz Hajós utcában. Úgy tűnt, ez a három vakablakos kis halványsárga épület csupán a Lađarska utcába benyúló melléképülete lehetett a Save Vukovića utca 18. számú sarokháznak. Később kiderült, hogy a 18 négyzetméteres épület mosókonyha, és raktárként szolgált az előző tulajdonosnak, akitől a 1971-ben vásárolta a Művész nő.

– Mikor 2010-ben az alkotói tevékenységemet bemutató retrospektív kiállítást készítettem elő Újvidéken a vajdasági kortárs művészeti múzeum számára, nővérem kezembe adott egy, a kidobott holmik közül kimentett, poros mesekönyvet. Tudta, szeretem a meséket. Amikor felém nyújtotta Bernard Clavel *Az éneklő fa* című mesekönyvét – melynek míves fordítója az a Lengyel Balázs költő, műfordító és szerkesztő, akinek egy versem első magyarországi megjelenését köszönhetem –, biztos voltam benne, hogy ez nem lehet a véletlen műve.

Megálltunk a Művész nő házánál az első vakablaknál. Felnyitottam a laptop fedelét. A kék fény halványan megvilágította a Lađarska utcai kis épületet.

